

Gördüklerim, duyduklarım

Eski İstanbulda para bozdurmak derdi, sarraflar, paraların çeşidi ve geçeri

Bugünkü neslin görmediği, bilmediği antika şeylerden biri de eski İstanbul'un her caddesinde, çoğu içine ancak bir sandalye sığabilecek küçük dükkânlarda, bir avucundan öbür avucuna, bir hokkabaz el üslûbiyle şingir şingir mecldiyeler kaydıran Rum, Ermeni, Yahudi sarraflardı.

Bazan tütün, sigara, kibrit, iyi su da satarlarsa da baş avantaları para bozmaktı. Banker kılıkları Karaköy, Eminönü, Balıkpazarı, Bayezit'te Malkyenin [*] altında idiler.

O devre yetişenler bilirler a, ortada ufak paranın azlığı, halkın ihtiyacını karşılayamaması yeni basılanların gene kifayetsizliği her muamelede, her alışverişte büyük zorluklar çıkaran müzmin bir dertti.

Devlet daireleri, vapur, şimendifer, tramvay, tünel gibi umumî idare ve şirketler dahil kendilerini para bozmak mecburiyetinde görmezlerdi. Bozuk parayı cepte hazır bulundurmak harcıyacak kimseye ait, bozukluk ise dediğimiz gibi az olduğundan, zavallı sarfedici sarraflara âdeta bir (prim) vererek tedarik ederdi.

Devlet, şirket vezneleri dönüp dolaşıp kasalarında biriken ufak parayı kârıyla sarraflara satarlardı, onlar da bu topladıklarını gene kârla, kıymetlerine göre her birinden bir miktar para veya kuruş keserek müşterilere bozarlardı ki aradaki farka (sarrafıve) denirdi.

Sarrafiye, çeyrekte 10, iki çeyreklikte 20, mecldiyede 40, lirada gene 20 para ve ilh. idi.

Düğünü yaklaşan, perşembe günü (koltuk merasimi) nden sonra gelin, gelin odasına bırakıp para serpecek olan güveyle, sıbyanlarını âminle mektebe başlatacak ve âminci çocukların yüzlerini güldürecek babalar, yaşlılarını mezara gömdükten sonra fıkara'yı sâbirine ıskat dağıtacak acılılar, sarraf sarraf dolaşır, hallerine göre kese dolusu çil kuruş, bakır yirmilik, kara onluk toplar, hayli de avalt verirdilerdi.

Dedik a, boyuna bozma farkı: Meselâ Halç vapurıyla Ciball'ye, şimendiferin üçüncü mevkiyle Samatya'ya, atlı tramvayın üst katında Beşiktaş'a gidiliyor. Kör olası kuruş yok. Çeyreği çrkınca biletle şipşak onluğu keser, üç kuruş otuz parayı dayardı.

Her para kolay kolay da bozdurulamaz. Alan çevirip çevirip yokliyacak. Bir yüzündeki tuğrası ile basıldığı senesi, öbür yüzündeki (Azze nasruhu duribe fi Kostantaniye) si ile padişahın cülûs yılı fazla silik olmayacak. Verilen sarı lira, alan da sarraf ve gözü tutmazsa şimşir terazicisinde tartacak. Bakır paralarla gümüşlerden çeyreğe kadar olanlar (çeyrek dahil) beyden fazla delikli bulunmıyacak.

Şayet bu kusurlar varsa karşındakinin keyfine tâbisin. Ya: (Başkasını ver!) deyip geri atar, ya da keseceğini daha da keser...

Alınan ufaklıkların el çabukluğuna getirilmemesine, saydığımız özürleri bulunmamasına da dikkat lâzımdı ha!.. Gafillığe gelip böyle silik veya delik deşik ufaklıkların alan için baş-

vurulacak çare, ya kargaşalığa getirilip köprü tahşidatlarının gışesine sürmek, ya da gece arabacılarından beygir sürücülerinden birine toka etmek.

Beyoğlunda ceplerini boşaltıp gece yarısı Şişane karakolunun önünden Meyit yokuşunu, Unkapanı köprüsünü aşanlara kırık dökük faytonlu arabacılar. iskelet beygirli sürücüler seslenirlerdi:

— Silik çeyreğe Vefa'ya, Aksaray'a götürülim!.. Dört delikli yüzlüğe Fatih'e giden var mı?...

Malûm a, devletçe paranın esas mîkyası kuruştı. Gene şimdiki gibi 40 paraya bölük.

Tedavülde olan paralar altın, gümüş, bakır olarak üç nevidi.

Altınlar: 500, 250, 100, 50, 25 kuruş değerindeki beşi bir arada, iki buçukluk lira, lira, yarım lira, çeyrek lira; gümüşler: 20, 10, 5, 2, 1, 1/1 kuruş kıymetindeki mecldiyeye, iki çeyreklik, çeyrek, ikilik, kuruş, yirmilik; bakırlar da: Altılık, beşlik, yüzlük, ellilik, yirmilik, onluk, yarım onluk ediler ki altılık yüzde 17 eksigine beş kuruşa, beşlik yüzde 50 eksigine yüz paraya, diğerleri de sırasıyla 100, 50, 20, 10 5 paraya geçmede.

Bir kesahçe tutan iki beş yüzlükle yarım kesahçe tutan iki yüz ellilik ve küçük zynet altınları 1811 de, ilk sarı lira ve yarım lira 1845 te, ilk çeyrek lira 1861 de basılmış. İlk gümüş paralar Abdülmecit devrinde (1839 - 1861) de çıkmış. O vakit sürümdeki bakırlar da ikinci Mahmut ve Abdülmecit zamanlarına ati olanlar.

Kâğıt olarak (Bankı Osmanî) nin beş liralık banknotlar vardı.

Memlekette ecnebi paralarından gümüş olanları hiç bulunmaz, yalnız İngiliz sterlingi, Fransız Napoléon'a, Avusturya kremisine raslanırdı.

Saydığımız bu paraların akıl ermez, mantığa uymaz cıvelleri, acayip acayip çapraşıklıkları üa çok:

[*] Şimdiki Askerî Tıbbiye okulu.

[*] Şimdiki Askerî Tıbbiye okulu.

(Devamı sabife 7, sütun 5 de)

Gördüklerim, duyduklarım

(Baş tarafı 6 ıncı sahifede)

Mesela kurukmuş nizamı göre, 916,66 ayarında, 7,263 gram ağırlığında, 100 kuruş kıymetindeki İrânın beşte biri olan mecdiye 20 kuruş edecek değil mi? Hayır...

Devlet veznelerinde altının mukabil 102,5, mecdiyenin 19 kuruş. İngiliz sterlingi 110, Fransız Napoléonu 38 kuruş.

Gelgelelim alıverişte bizim lira 108, yarımı 45, çeyreği 27 sterling 120, Napoléon 95, Avusturya kromisi 47 kuruşa geçirdi.

Taşralarda bir de sağ para, çürük para güçlükleri, derdi mevcut. Devlet hesaplarında sağ para; halkın sarfında, alım satımında çürük para ve bu, bazı diyarlarda bambaşka.

Mesela İzmirde İrânın karşılığı 178, mecdiyenin 33; Selânikte İra 158, mecdiye 28,5, Halep ve Suriyede mecdiye 23,5 kuruş.

İstedığın kadar kara cümlen kuvvetli olsun, haddin varsa işin içinden çık...

Bu tarihte, Halepteki büyük babama misafir giderken İzmirde vapurdan inmiş, şehri dolaşıyorduk. (İnce'nin mağazası burasıdır) diye beş altı dükkânın üstünde aynı levhayı görüp şaşalarken, nihayet bunlardan birine girdik. Ufaktefek aldık; tutarını kasadara sayınca avuç dolusu parayı geri verdi.

Birbirimize bakıyoruz:

— Vapuru kaçırmak, imbat çıkıp kayıkta çalkanma telâşıyla hesapta yanıldık!.. derken kasadar:

— Alacağım tamam. Burada mecdiye 33 kuruşa demez mi?

Keza, Halebin daha acemisi İken, Cüdeyde çarşısında, oranın Bonmarşecisi Cerci'nin dükkânında şunu bunu aldıktan sonra Cerci efendi gene kaç çeyreği, ikiliği, mangırı:

— Bunlar fazla, sizindir! diyerek önümüze itti idi.

Sermed Muhtar Alus

